

**STRUCTURĂRI ȘI RESTRUCTURĂRI TERITORIAL-ADMINISTRATIVE ÎN NV
ROMÂNIEI: PROIECTE, DISPUTE ȘI REALIZĂRI ÎN SECOLUL XX
(STUDIU DOCUMENTAR: PARTEA I - JUDEȚUL SĂLAJ)**

**TERRITORIAL AND ADMINISTRATIVE ORGANIZATION AND REORGANIZATION
IN THE NORTH WESTERN ROMANIA (CASE STUDY – PART ONE – SĂLAJ COUNTY)**

Cornel GRAD

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

Facultatea de Științe Umaniste, Politice și Administrative,

Tel: 0040-257-282324

E-mail: cornel_grad@yahoo.fr

ABSTRACT

This paper tries to present the successive territorial and administrative reorganization of the North-Western Romanian counties (Maramureș, Sălaj, Satu-Mare, Cluj, Bihor) during several years: 1921, 1925/1926, 1938, 1940, 1945, 1950, 1967/1968). The territorial and administrative system in Transylvania has been changed over time due to several reasons, it has been modified, adapted, each of these changes holding in itself the seeds of the next discontentment and giving rise to the next reorganization project. After four decades since the last territorial and administrative reorganization, the problem is still an actual one.

Key words: territorial system, territorial and administrative reorganization, historical evolution, public interest

Lucrarea (studiul documentar) prezintă succesivele restructurării teritorial-administrative ale județelor din nord-vestul României (Maramureș, Sălaj, Satu Mare, Cluj, Bihor), în anii 1921, 1925/1926, 1938, 1940, 1945, 1950, 1967/1968, exclusiv proiectul actual al Regiunii Euro-Carpatice⁵⁰.

Organizarea teritorial-administrativă a județelor transilvănene a suferit de-a lungul timpului, în funcție de interesele momentului, diverse modificări, adaptări, ajustări, etc., fiecare dintre ele conținând, încă de la naștere, germeii viitoarelor nemulțumiri și proiecte de restructurare. După cca 4 decenii de la ultima reorganizare administrativ-teritorială, problema este iarăși actuală. Argumentele? Cam aceleași care s-au vehiculat între anii 1921-1940 și-n 1967-1968. Aceleași și, totuși, altele...

Pentru o mai bună cunoaștere a acestei probleme de interes cetățenesc general, ne-am propus să readucem în discuție un scurt istoric al evoluției ideilor privind succesivele structurări (reorganizări) teritorial-administrative din nord-vestul țării (județele Bihor, Sătmar, Maramureș, Bistrița-Năsăud, Someș, Cluj și, cu deosebire, Sălaj). După clarificarea aspectului istoric al problematicii, intenționăm să supunem spre analiză opiniile actuale privind iminenta reorganizare administrativ-teritorială, aflată pe agenda diverselor comisii parlamentare, în perspectiva creată de integrarea României în UE, la 1 ianuarie 2007. Cu siguranță, această problematică, în viitorul imediat, solicită aportul întregului angrenaj instituțional (politic-administrativ, social-economic și cultural-științific etc.) național și, în această perspectivă, studiile de impact, bazate pe o documentare/cunoaștere aprofundată, științifică a realităților istorico-geografice zonale, își vor

⁵⁰ Extras din *Lucrările Simpozionului Științific “Știință și dezvoltare în profil teritorial” (27-28 mai, ediția 2006)*, editor: Universitatea de Vest “Vasile Goldiș” Arad, Filiala Baia Mare – Centrul de Cercetări Științifice Interdisciplinare, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2006, p. 135-148 (partea I) și ediția 2007 (partea a II-a),

demonstra, din plin, eficiența.

În consecință, am considerat util să creionăm o prezentare introductivă a problematicii în discuție (prin reproducerea⁵¹, in extenso, și comentarea unui set de materiale 18 documentare selectate din lucrări de specialitate – a se vedea, spre exemplu, studiul profesorului universitar clujean V. Meruțiu, intitulat *Județele din Ardeal și din Maramureș până în Banat. Evoluția teritorială*, Cluj, 1929 - , articole de presă, documente de arhivă⁵²), cu specială privire la județul Sălaj, unul din marile județe de la frontiera nord-vestică, în perioada interbelică (constituit prin atașarea la nucleul inițial din 1876 a mai multor comune din județele Cluj, Bihor și, cu deosebire, Satu Mare). Apoi, în următoarele capitole, vor fi inserate propuneri și proiecte locale, vehiculate între 1921-1968 și păstrate în diverse fonduri arhivistice din celelalte județe nord-vestice: Maramureș, Satu Mare, Bihor, Bistrița-Năsăud.

Evident, cele 18 documente propuse spre publicare cuprind, tangențial, și informații privitoare la județele vecine (Bihor, Cluj, Maramureș, Satu Mare), mai ales pentru perioada 1967-1968, când Iulian Andrei Domșa – fost prefect și senator de Sălaj, în perioada interbelică – a inițiat o serie de acțiuni (memorii, articole de presă, emisiuni radio, constituirea unor grupuri de presiune, alcătuite din buni cunoscători ai istoriei vechiului Sălaj) menite să convingă autoritățile centrale de necesitatea reînființării acestui județ risipit, timp de aproape 2 decenii, în 3 regiuni: Maramureș, Cluj, Crișana. Apoi, în următoarele capitole, vor fi inserate propuneri și proiecte locale, vehiculate între 1921-1968 și păstrate în diverse fonduri arhivistice referitoare la succesivele reorganizări teritorial administrative ale celorlalte județe nord-vestice: Maramureș, Satu Mare, Bihor, Cluj și Bistrița-Năsăud - parțial.

Doc. nr. 1

Județul Sălaj. Asupra vechiului comitat al Sălajului există mai multe lucrări. Aceste însă nu pot fixa nici nu sunt de acord asupra întinderii pe care a avut-o acel comitat. Urme despre existența unui vechi comitat al Sălajului [sunt]din veacul XIII, când se știe de câțiva fișpani și viceșpani ai Sălajului. Nu se cunoaște însă nicăieri o localitate, o comună din trecut cu numele de Sălaj (Szilagy), dar se cunosc nume ca *Pâr[âul] Sălajului* (Szilagyptak), *Ce[h]u-Sălajului* (Szilagy-Cseh) și alte câteva - toate acestea în comitatele vechi, *Solnocul de Mijloc* și *Crasna*. Aceasta a făcut pe unii scriitori să creadă că numele de Sălaj (Szilagy) era un nume de regiune și nu un comitat. Numele de "Sylvania" - ung. Szilágyság s-a păstrat până astăzi și în tradiția românilor din acest ținut).

Pe locul comitatului Sălaj (înființat abia târziu, la 1876) și chiar pe o întindere mai mare au existat, în trecut, *comitatul Solnocul de Mijloc și comitatul Crasna*. Comitatul *Solnocul de Mijloc* (Közép-Szolnoc) apare pe la începutul veacului XV. Până atunci făcea parte din marele comitat Szolnoc (Zolnuk, Zonuk), care se întindea de la Tisa până la Dej. Acest comitat avea (în veacul XV) 4 cetăți: *Băbeni* (Aranyas, 1405 - Aranyezö), *Hodod* (Castrum Hodod, 1469), *Chioar* (Castrum Kewar, Kewwar, 1367); 9 târguri: *Acâș-Archiș* (Opidum Akos, 1421), *Cehu* (Csehi, 1405), *Doroț* (Darouch, 13670, Darocz), *Crișu* (Keurus, 1329, Erköros), *Coșei* (Kwsal, 1432, Kusály), *Santău* (Oppid. Zantho, 1421. N.Szánto), *Tășnad* (Thasnad, 1454) și *Zalău*⁵³ (Zylach, 1409, Zilah) și 242 sate). Comitatul *Crasna* are o vechime și mai mare, e menționat pe la începutul v[ecului] XIII. În veacul XV se întindea în partea de Sud-Vest a județului Sălaj de azi. Cuprindea două cetăți: *Șimleul și Valcăul*, două târguri și 100 de sate. În veacul XVI, până la 1566, ținea de comit[atul]. Solnocul de Mijloc și *Chioarul*. De la această dată, Chioarul primește o organizație administrativă deosebită, ca un *căpitanat*. E interesant a ști că *satele* cari țineau de această cetate erau grupate în *voevodate*.

La 1733, când s-a restituit Ungariei Maramureșul, Aradul și o parte din Zarand, au rămas încă la Ardeal Crasna și Solnocul de Mijloc, cu Chioarul (și partea muntoasă a Zărandului), sub

⁵¹ Cu necesarele actualizări ortografice și explicări ale terminologiei administrative a timpului redactării (n.a.).

⁵² Acestea sunt păstrate în instituțiile românești de specialitate (arhive, muzee, biblioteci) centrale și locale, precum: D.G.A.N. București, M.Ap.N. Pitești, Arh. MAE București, direcțiile județene ale arhivelor naționale din Sălaj, Maramureș, Satu Mare etc.

⁵³ În majoritatea textelor românești dinaintea de 1950, apare denumirea *Zălau*, preluat din graiul local. La fel, dar mai rar, *Jibău*, în loc de Jibou

numele de "*Partes Reaplicatae*". În statistica din 1760-62, comitatul Solnocul de Mijloc a trecut cu 141 comune, iar comitatul Crasna numai cu 61 comune. La 1779 găsim comitatul Solnocul de Mijloc, având două opide (târguri) și 143 sate (*pagi*). Acestea erau grupate în patru plase (procese): Zalăul (*Szilaiensis*), Ce[h]ul Sălagiului (*Szilagy-Csehiensis*), Tășnad (*Tasnadiensis*) și Peri (*Pöriensis*). Tot atunci (1779), comitatul Crasnei avea două plase (procese): De Sus și De Jos. Aceeași împărțire o găsim și la *Windisch* (1780). În împărțirea comitatelor de la 1784, se înființează între comitatele Transilvaniei al 8-lea comitat, Solnocul de Mijloc, Crasna și Chioar, cu pretoriul în Ce[h]ul Silvaniei (*Szilágy-Cseh*). Această împărțire a încetat însă la 1790 (odată cu moartea împăratului Iosif II).

În jumătatea întâi a veacului trecut (sec. XIX – n.n.), comitatul Solnocul de Mijloc era împărțit în opt plase (procese) - acestea fiind grupate (câte patru) în două cercuri (Kreis). Cercul I (Dinafară) avea un opid (târg) 57 sate și două predii (cătune). Acestea erau grupate în patru plase: Eriu, Peri, Sărmășag și Tășnad. Cercul II (Dinlăuntru) avea plasele *Hădad* (Hodod – n.n.), *Jibou*, *Ce[h]u Silvaniei* și *Zalău* și cuprindea un târg 90 sate și două predii. Deci, în total, comitatul avea două târguri, 147 sate și 4 predii. În același timp (1839), comitatul Crasna avea două târguri, 69 sate și 5 predii, grupate în patru clase (procese): *Șimleu*, *Pericei*, *Crasna* și *Camăr* (Kémer). În proiectul de la 1851, s-au prevăzut trei căpitanate la *Șimleu*, *Tășnad* și *Zalău*, ca aparținătoare regiunii Cluj. Acest proiect n-a intrat în vigoare. În anul 1854 s-a făcut o nouă împărțire, în care întâlnim prefectura *Sălagiului*, cuprinzând 6 preturi: *Tășnad*, *Zovani* (Zăuan), *Șimleu*, *Cehu*, *Zălau* și *Hida* (la Pușcariu *Hădălmaș*). La 1861, Crasna, Solnocul de Mijloc cu celelalte "partes reaplicatae" ce rămăseseră Ardealului, au fost reîncorporate Ungariei, împotriva voinței românilor, populația covârșitoare a acelor ținuturi. În acest timp, iar au luat ființă comitatele *Crasna* și *Solnocul de Mijloc*. Comitatul Crasna avea, la 1870, o întindere de 1148 km p.și o populație de peste 62.000 locuitori. Reședința comitatului era la *Șimleu*. În același an, comitatul Solnocul de Mijloc, cu o întindere de 2212 km.p. avea o populație de peste 113.000 locuitori. Reședința era la Zalău.

Odată cu împărțirea făcută prin legea ungurească din 1876, *aceste două comitate au fost desființate*. În locul lor, mai adăugându-se 27 comune din comitatul Dobâca și două comune din comitatul Cojocna, a luat ființă comitatul Sălagiului, în cuprinderea pe care am luat-o în primire, în anul 1918. Reședința, încă atunci (1876), s-a stabilit la Zalău, dându-se o lovitură Șimleului românesc. Prin delimitarea comitatelor la 1876-1877, Comitatul Sălagiu s-a format din: a) fostul comitat Solnocul de Mijloc; b) fostul comitat Crasna; c) cercul Unguraș (acum: Românași – n.n.) din comitatul Dobâca cu 25 comune; d) din comitatul Cojocna două comune; e) orașul Zalău - capitală.

În proiectul Comisiunii Județelor de pe lângă Ministerul de Interne (1921), s-a propus ca jud[eu]l Sălaj să fie format din: a) jud[eu]l Sălaj, cum era în ființă, afară de 34 sate din ținutul Codrului, de la Nord de șoseaua Ce[h]ul-Silvaniei - Supur, propuse a fi trecute la jud[eu]l Sătmarului, și 9 sate din plasa Jibou, propuse a fi trecute județului Dobâca (Someș); b) 11 sate din plasa Careii-Mari (jud. Sătmar) până la o linie pe la Răsărit de satele Vezendiu, Petreu, Ciomocoș (Ciumești) și Ber[e]a; c) plasa Marghita și satele Pișcolț, Vășad, Petreu, Otoman și Sălacea din jud[eu]l Bihor. Capitala: Zalău sau Șimleu.

Acest proiect a pus în mișcare lumea cărturărească și funcționărească din județ, care s-a grupat în două tabere, unii pentru *Zalău*, alții pentru *Șimleu*. Unii au cerut plasa Hida din jud. Cojocna, unii vor plasa Marghita, alții nu o vor. Toată lupta, însă (ca și în alte părți), a fost inspirată mai mult de grija unde va fi capitala județului. Cei cu interese la Zalău cereau, mai mult ca alții, să nu se deslipească satele de sub Codru, nici cele de lângă Someș., E adevărat, că comunicația acestora e mai ușoară cu Zalăul decât cu Satu Mare și a celor de lângă Someș, cu Dej. Dacă se desfăceau aceste[a], Zalăul rămânea cu totul excentric. Dar tot așa de grea e comunicația satelor românești din Apusul județului cu Zalăul. Tocmai pentru a nu rămânea la marginea județului, aderenții Zălaului nu doresc nici plasa Marghita, ci numai câteva sate din plasa Careii-Mari (de Careii Mari, însă se feresc)⁵⁴. Mai curând cer plasa Hida din jud. Cojocna. Susținătorii capitalei la

⁵⁴ Odată cu reorganizarea (ajustarea) teritorial-administrativă din 1925, plasele Marghita și Carei (inclusiv orașul Carei) au fost integrate în județul Sălaj, acesta devenind, astfel, cel mai mare județ din NV României.

Șimleu vor să repare o nedreptate ce s-a făcut acestui centru cultural românesc la 1876, când s-a desființat județul Crasnei și s-a fixat capitala noului județ la Zălau. De altfel, Șimleul e mai la mijlocul județului. Că are comunicații slabe e adevărat (e îndreptat mai mult spre Oradea, decât spre Ardeal). E un exemplu clasic, de cum a putut fi prigonit și în acest înțeles un ținut românesc, sub stăpânirea ungurească.

Comisiunea, când a propus alipirea celor 34 de sate de sub Codru la județul Sătmarului, s-a gândit la lărgirea județului spre Apus, până la frontieră, la deplasarea reședinței mai spre mijloc (la Șimleu) și s-a mai gândit, pot spune, să întărească masa românească din ținutul Sătmarului, de care se apropie. Nu este așa de greu, cel puțin în programul de viitor, de a stabili o mai bună comunicație. E mai puțin decât a făcut stăpânirea ungurească, treptat și sistematic pentru întărirea nucleelor ungurești, între cari era și *Zălaul* și pentru slăbirea ținuturilor mai compacte românești și a centrelor de cultură românească între cari era și *Șimleul Silvaniei*.

În adunarea convocată de prefectura județului, în Zălau, la 31 Martie 1921, spre a-și da părerea asupra proiectului de nouă împărțire a județelor, fruntașii Șimleului au fost în minoritate. S-au adus două "moțiuni": una pentru Zălau - a majorității (între cari și reprezentanții administrației și a oficiilor din Zălau) - și alta pentru Șimleu. Desigur, în situația pe care am moștenit-o de la fosta și lungă stăpânire ungurească, în situația de azi, mai ales a căilor de comunicație și a clădirilor disponibile pentru oficii, memoriul dintâi făcut de "încredințații poporului" din orașul și plasa Zălau, din plasele Jibău și Ce[h]ul Silvaniei, au în multe privințe dreptate. Situația creată printr-o administrație de veacuri, potrivnică ținuturilor mai compacte românești, nu se poate îndrepta dintr-o dată, dar e necesar un program rațional de viitor, în interesul numai al populației, care să fie urmărit treptat și în mod hotărât. Acest memoriu (moțiune) "protestează cu toată tăria și roagă guvernul" ca județul să rămână în "fruntariile sale vechi, adăugându-se, "la nevoie, teritoriile propuse de ei și orașul Zălau să rămână capitală. Arată și situația actuală, greutățile de comunicație, cu alte centre decât Zălaul, ale satelor propuse a se deslipi de județ. Din alte județe se mulțumesc să primească, de la Nord (din jud[eu]l Sătmarului) satele *Hurez*, *Racova*, *Dobra*, *Stâna* și, eventual, și altele despre care recunosc că sunt mai legate de județul Sălaj, din punct de vedere economic și al comunicației, pe calea ferată Careii Mari - Zălau, acestea spre Satu Mare neavând nici o cale de comunicație". Se feresc însă de concurența Careilor. Din județul Bihor se mulțumesc să primească numai comunele *Almașu*, *Sarhigea*, *Balc* și *Săplac*. "Dacă este nevoie absolută de mărirea județului Sălaj" se cere *Hida* din jud. Cojocna. Într-adevăr, dacă e să rămână capitala județului la Zălau (pentru clădirile de care dispune, ori pentru alte motive) atunci e mai folositor pentru plasa Hida să fie alipită la Sălaj, pentru că are foarte grele legături cu Clujul și mai ușoară legătură (șosea națională) cu Zălaul. Populația cercetează mai curâns târgurile de la Zălau și Jibou.

În sprijinul menținerii reședinței la Zălau, [se] arată că acesta are toate edificiile necesare unei capitale de județ, ceea ce nu are Șimleul, dar mai recunoaște, de la început, că "sub fosta administrație maghiară s-a dat toată atenția orașului Zălau pentru dezvoltarea lui, *centralizând toate șoselele și căile ferate aici...*" și din aceasta se face un titlu pentru menținerea reședinței.

Într-adevăr aceasta e realitatea, aceasta e situația pe care am moștenit-o aici și în alte ținuturi: *centralizarea șoselelor și căilor ferate mai mult spre nucleele ungurești*. Această situație, trebuie îndreptată, în modul cel mai just, în programul de viitor al statului român⁵⁵.

V. Meruțiu, *Județele din Ardeal și din Maramureș până în Banat. Evoluția teritorială*, Cluj, 1929.

⁵⁵ Problema căilor de comunicație (feroviare și rutiere) în NV României a rămas mereu actuală și deficitar rezolvată în întreg secolul XX, abia acum, la începutul secolului XXI (anii 2004-20012), profilându-se o soluție modernă, la nivelul standardelor europene, prin construirea autostrăzii Brașov - Tg. Mureș - Cluj-Napoca - Zălau - Suplacu de Barcău - Oradea (Borș), cu derivație spre Baia Mare și Satu Mare (n.a.).

Doc. nr. 2

România
Ministerul de Interne - Direcția Ținuturilor Alipite și Unificării Administrative
Nr. 8380-4.III.1921

Domnilor Prefecți de județe din toată țara,
Domnilor Subprefecți de județe din Ardeal, Banat și Țările Ungurene

Am onoarea a vă înainta, pe lângă aceasta, două exemplare din Proiectul pentru o nouă împărțire a României în județe, însoțit de două hărți, rugându-vă să luați dispozițiuni, să se studieze amănunțit în ceea ce privește județul Dv. și să referiți.

Avem necesitate, în special, să cunoaștem dacă, din punctul de vedere al circulației obișnuite a locuitorilor și intereselor economice, comunele nu au fost tăiate de centrele în raza de atracție a cărora se aflau.

De asemenea, vă rugăm să studiați ce împărțire a județului în plăși o socotiți mai propice pentru satisfacerea intereselor locuitorilor și ale administrației și să ne faceți propunerile Dv. Pentru ca studiul dv. să prezinte toate garanțiile ce comportă importanța lucrării, vă rugăm să luați avizul corpurilor constituite (consilii județene, comunale, Cameră de Comerț, etc.).

Numărul viitor din Buletinul Oficial al Ministerului va avea ca supliment această lucrare, astfel că veți avea la dispoziție numărul necesar de exemplare.

Ministru,
C. Argetoianu

Director,
Al. Grigorescu

Arhivele Naționale – Direcția Județeană Sălaj, *Fond Prefectura Județului Sălaj, Subprefect*, dos. 1270/1921, f.1.

Doc. nr. 3

Subprefectul județului Sălaj
Nr. 1270-1921
D-lor Primpretori și primari orășenești,

Ministerul de Interne, Direcțiunea Ținuturilor Alipite și Unificării Administrative, sub nr. 8380 din a.c. ne-a trimis proiectul pentru o nouă împărțire a României în județe, însoțită și de o hartă.

Necesar fiind să se studieze amănunțit în ceea ce privește circulațiunea și interesele economice a populației și administrației din județul nostru, prin noua împărțire în plăși și pentru a putea face propunerea noastră care să prezinte toate garanțiile, cu onoare vă invit ca să binevoiți a vă prezenta la ședința care se va ține în această chestie, la 31 martie a.c. 10 ore a.m., în sala festivă a Prefecturii.

Zalău, la 18 martie 1921

Dr. Pop,
subprefect

(Rezoluție)

A megyék új beosztása ügyében, a vármegyeház dísztermében e hó 31-én dél eöt 10 óraker gyűlés lesz, amelyre kéri az alispán úr a Polgár-mester urat.

Almási
(Traducere)

În chestia noii împărțiri a județelor, în sala festivă a Prefecturii va avea loc o ședință, la data de 31 a lunii, la orele 10 a.m., la care dl. subprefect (invită) și pe domnul primar.

Almași

Arhivele Naționale – Direcția Județeană Sălaj, fond Primăria orașului Zalău, dos. 1572/1921, f.1.

Doc. nr. 4

Nr. 1855/1921 adm.

D-le prefect,

Consiliul oraşului Zalău, luând cunoştinţă de proiectul referitor la noua arondare a judeţelor şi despre propunerea de a muta capitala judeţului Sălaj la Şimleu Silvaniei, vă rugăm, D-le prefect, să binevoiţi a înainta înaltului guvern următoarele observaţii ale noastre.

Proiectul s-a făcut de oameni fără cunoştinţa referinţelor locale judeţene şi numai aşa s-a putut întâmpla că, cu abandonarea oraşului nostru, s-a propus Şimleu Silvaniei ca şi viitoarea reşedinţă a judeţului. Unindu-se în anii 1870 judeţele Crasna şi Solnocul de Mijloc, fostul guvern maghiar a aflat de bine de a fixa capitala nou înfiinţatului judeţ [Sălaj] în Zalău. După această arondare atât oraşul, cât şi judeţul, statul şi chiar şi particularii au început edificarea zidurilor de lipsă pentru oficii şi funcţionarii de lipsă. Astfel, azi avem un palat al prefecturii, tribunalului, penitenciar, direcţiune financiară, cazarmă şi spital, toate edificii moderne şi cu confortul de lipsă, corespunzătoare.

Aceste edificii în nou proiectata capitală deloc nu se găsesc, ba, ce e mai mult, nici chiar edifica nu se pot, nefiind terenul de lipsă. Înaltul guvern prea bine ştie că şi în primăvara anului 1919 a fost silit ca să ajutoreze populaţia oraşului Şimleu Silvaniei cu mai multe milioane fiindcă râul Crasna a inundat şi a nimicit o mare parte a acestui oraşel. Acest lucru numai aşa se va putea evita dacă se va regula acest râu, care regulare ar costa aproape 15-20 milioane. Alt teren de edificare nu are numai pe lângă acest râu, deoarece oraşul e situat între dealurile Măgura şi Pupoş, având la mijloc râul amintit Crasna.

Presupunând că s-ar regula Crasna, cu spesele mari amintite, ar rămânea edificatul şi al locuinţelor pentru aproape 300 funcţionari, acest lucru e de tot imposibil, nu numai azi ba chiar şi în decurs de 20 ani, din lipsa de material şi banii de lipsă, mai ales dacă nu cugetăm că numai edificiile oficiilor ar costa peste 50 milioane, iar locuinţele funcţionarilor alte 100 milioane, care sume nu ştim de unde şi cine le-ar da, presupunând că în Şimleu Silvaniei ar fi loc chiar şi după regularea Crasnei pentru edificare.

Toate acestea sunt superflue şi dacă ar fi să se facă, de o parte ar păgubi statul, judeţul, oraşul Zalău şi particularii de aici, ceea ce intenţiunea înaltului guvern nu poate să fie, deoarece poartă la inimă prosperarea şi binele tuturor cetăţenilor. În special oraşul Zalău, care în urma luptelor din anul 1919, a păgubit foarte mult în edificii şi care pagube azi, cu mari speze, toate sunt aduse la loc.

Afară de aceste motive mai abvine şi aceea, că chiar toţi locuitorii judeţului ar fi păgubiţi, deoarece toate căile de comunicaţie, ca şosele şi căi ferate trec prin Zalău şi înspre Şimleu, singur plasa Şimleu are căi de comunicaţiune, prin mutarea capitalei s-ar îngreuna călătoria locuitorilor din celelalte plase la noua capitală şi ar pierde timp foarte mult, având de a trece tot prin Zalău. Şimleul are căi de comunicaţie spre Oradea Mare, -aşa dară spre frontieră, iar Zalăul având cale ferată şi şosea directă spre Cluj, e mai avantajos fiindcă merg toate spre centrele mai mari în interiorul ţării şi nu spre frontiere.

În urmă, dacă considerăm dezvoltarea acestor două oraşe, se poate constata că jurul Şimleului fiind mai bogat, a avut un comerţ mai mare şi pentru aceea, că până acum fiind centrul Budapesta, peste Oradea Mare primea mai uşor toate celea de lipsă şi Zalăul mai cu greu, azi însă fiind centrul Cluj-Bucureşti, astfel fiind Zalăul mai aproape de noile centre, comerţul în oraşul Zalău a luat avânt puternic. Iar în caz de s-ar muta centrul, conform proiectului, oraşul nostru nu s-ar mai dezvolta, deoarece Înaltul Guvern ar fi silit, prin orişice mijloace, ca să facă toate să meargă spre noul centru şi noi, aici, am rămânea dând tot mereu îndărăt, nu dezvoltându-ne după cum pretind timpurile de azi.

Suntem în ferma nădejde că Înaltul Guvern va lua în considerare atât aceste motive produse de noi, cât şi motivele generale produse în şedinţa conchiemată de dl. prefect în interesul oraşului

nostru, vă rugăm să stabiliți ca și capitală a județului Sălaj, orașul Zalău.

Din ședința Consiliului orașului Zalău, ținută la 3 aprilie 1921.

Primar,
s.s. indescifrabil

Arhivele Naționale – Direcția Județeană Sălaj, *Fond Primăria orașului Zalău*, dos. 1572/1921, filele 2-4.

Doc. nr. 5

Nr. 1855/1921

D-le deputat,

După proiectul referitor la noua arondare a județelor, ca și capitală a județului Sălaj e propus orașul Șimleu Silvaniei. Această propunere fiind foarte jignitoare și dăunătoare orașului nostru, cât și plasei Zalău, ba chiar și populației județene, ne adresăm D-voastră, ca și către deputatul circumscripției noastre și vă rugăm să binevoiți a face tot posibilul ca, în urma motivelor noastre, care sunt predate în moțiunea alăturată și care a ieșit învingătoare la ședința conchemată de dl. prefect în ziua de 31 martie 1921 și pe baza celor scrise în scrisoarea alăturată aici trimisă d-lui prefect pentru a fi înaintată Înalțului Guvern, să rămână și pe mai departe Zalăul, capitala județului Sălaj.

Consiliul orașului Zalău cunoscându-vă influența și interesul ce îl purtați atât orașului Zalău, cât și populației circumscripției a cărui deputat avem onoarea a vă avea, vă roagă din nou, cu cunoscuta energie să binevoiți a susține cauza noastră justă.

Din ședința consiliului orașului Zalău, ținută la 3 aprilie 1921.

Primar,
s.s. indescifrabil

D-lui deputat Dr. George Tătărescu, București (strada Armenească nr. 37).

Arhivele Naționale – Direcția Județeană Sălaj, *Fond Primăria orașului Zalău*, dos.1572/1921, f. 5

Doc. nr. 6

Centrul județului Sălaj în Șimleu

Șimleu Silvaniei a fost centrul natural de sute de ani al Sălajului. Centrul s-a mutat la Zalău din motiv politic unguresc, spre a întări elementul unguresc. În Șimleu avură Bathoreștii cetatea lor; aici a fost centrul bisericesc al românilor din Sălaj (aici e și astăzi Vicariatul [gr.-cat]), aici a fost prefectura și tribunalul, miliția, aici a fost centrul economic românesc (Silvania), aici a fost centrul de circulație în trecut (dovadă filiala "Băncii Austro-Ungare"), aici a fost centrul cultural al românilor din Sălaj (Vicariatul, Banca "Silvania" - de 33 de ani, Asociațiunea pentru Cultură (desp[ărtământul] din 1870), Reuniunea Femeilor Române [Sălăjene], Reuniunea Învățătorilor Români [Sălăjeni], Casina Română și alte societăți, este tipografie, librărie, (Gregoriu Avram) și gazetă românească.

Șimleul Silvaniei e singurul oraș în Sălaj, care are și o populație compactă românească de 2000 de suflete, care, prin elevii liceului, a școalei medii de fete, a școalelor primare, prin miliție, prin funcționarii actuali și noi și familiile lor va întrece numărul 3000-3500. Astfel, în Șimleul cel cu circa 7000 locuitori, am forma jumătatea locuitorilor, iar restul fiind format jumătate din evrei, jumătate din unguri (catolici și evanghelici), prin puterea de a se adapta mediului și a se asimila sub condițiunile economice a evreilor, prin inferioritatea dinamică a populației maghiare, am putea da în

scurt timp Șimleului nu numai timbrul românesc, ci, de fapt, prin tradiții vechi, prin acvirarea noilor energii (liceu, școală civilă, școala agronomică, filiala băncii naționale, "Silvania", vicariat, Federala Cooperărilor, oficiile de stat, prefectură, etc.) ar deveni puternică, nerăsturnabilă (incontestabilă) cetate românească, cea mai românească din județele de la graniță.

Noi nu vrem să facem din unguri români, deci n-o vrem nici în Zalău. N-o vrem și n-o putem. Dar vrem și avem dreptul de a ne crea pentru cei 70% de români din Sălaj un cuib românesc central. Fără de splendoarea culturală națională a orașelor, vărsată cu dragoste și înspre sate nu se poate porni activitatea noastră. Acest cuib nu poate fi Zălaul! Zălaul are clădiri publice multe, zidite și din truda noastră, dar pe seama altora! Orașul care cel dintâi a a împrășcat cu foc de moarte în trupele române, orașul unde ura de rasă de veacuri a dăinuit și va dăinui, orașul unde nu este un petec, care să aibă o tradiție românească, nu poate fi centrul nostru politic! În zidurile reci ale Zălaului e închis un spirit îngust, rece și dușmănos, egoist și fără nici un elan propriu rasei noastre latine. Să-l închidem acolo, să piară de la sine. Să-l mai întărim? Transformându-l, ne am pierde vremea în zadar și am lăsa pieirii cel mai adaptabil mediu, social românesc.

Influența mediului social din Zalău, lipsit de veacuri de orice aport social cultural românesc, înglobat în imperialismul maghiar șovinist și exclusivist, a fost și multă vreme va mai fi piedică greu de răsturnat dezvoltării unui spirit conștient românesc, vioi și expeditiv, prevăzător și sobru creator de forțe eroice, de factori conștienți ai viitorului. Are aerul greu al feudalismului și vederea păpucariilor nostimi, cari nu pot cugeta nici lucra - fără a se încovoia - la un calapod! De nu am avea teamă că, fatal, atingem susceptibilități omenești (și noi luptăm, pentru principii și nu împotriva oamenilor, buni și de treabă, în fond), perspectiva îngustă națională, formată din acel duh nefast al Zălaului, am putea da din vreme de cumpănă dovezi eclatante și dureroase! Mirosul aceluia aer se simte și azi, onoare puținelor excepțiuni, primenite și ele în anii din urmă și în urma marii refaceri naționale.

Zălaul pentru Români a fost și va fi un loc nesănătos! Căsarne, poliție, depozite, școli multe de stat pot rămâne în Zalău; neinfluențabile prin disciplina internă a educației continui, dar centrul cultural, economic, financiar, național și geografic numai Șimleul Silvaniei poate fi. Argumentul: să românizăm Zălaul e prost și pierde prin slăbiciunea proprie. Ar fi o operație ce te costă mai mult decât profitul local și am pierde prilejul de-a câștiga cu siguranță - un oraș românesc la Șimleu! Lăsați Zălaul singur - cu ciobotarii, tăbăcarii, măcelarii, cu acel tip de vechi funcționari fuduli și calici și nu s-a româniza, dar nici o valoare, nici o putere destructivă nu va mai avea, va fi aceeași cetate cinstită de mojici și de ciobotari, care a fost înainte de anii 1870-72. Da! Am milă pentru acei trei-patru fruntași, cari de vreo zece - douăzeci de ani și-au dus traiul ca viermele în hrean în Zalău și care, prin puterea obișnuinței, nu l-ar părăsi cu drag.

În înțelesul proiectului asupra împărțirii noi administrative a Sălajului, din partea de Nord ni s-ar lua din județ vreo 36 comune, în schimb am primi întreaga plasă a Marghitei, 11 comune din plasa Carei și 5 din Mihaifalău (Valea lui Mihai - n.n.) și am avea o populațiune de 268.054 suflete, dintre cari 80% românești! Considerând nemărginita bogăție a părților alipite - cereale, vinuri, poame, vite și galițe (păsări - n.n.), miere, etc. și produsele, considerând legătura cu Șimleul de la Crasna, Sâplac (Suplacu de Barcău), Marghita, Diosâg, Nușfalău, Tășnad, nu poate fi om cu scaun la cap, ca interesele economico- sociale, ale acestor plaiuri să se îndrume spre Zalău, când au centrul natural și geografic la Șimleu.

Ei bine, vin fataliștii și marii economi naționali (în averi erezite de trei generații) și obiectionează: În Zalău avem căși, clădiri pentru oficiuri, în Șimleu nu prea aveți. Un argument, care la primul moment, în criza de azi a locuințelor și în graba cu care se fac toate, te izbește! Dar să nu fim mici la suflet! Ai dat cu capul în gard? Dă-te înapoi și privește, că-l poți trece, îl poți sări! Sunt edificii! Trebuie isprăvită casa cea nouă a orașului Șimleu și dl. Prefect va avea un palat mai frumos ca cel din Zalău. Tribunalul va fi înghesuit, dar îl va încăpea etajul de la palatul jud[etean] de ocol! Direcția financiară are loc în liceul minoriților! Nu vor fi destule? Bun e D-zeu și statul român încă e mare! Platoul de pe ulița românească de-un veac așteaptă trotuar și lumină și zidiri, de unde să iasă glas și dreptate, limbă și iubire, suflet și strălucire românească.

D-zeu vrea să i se îndeplinească rugămintea: Șimleul cel românesc, centru al județului Sălaj.

Dr. Al. Aciu

Gazeta de Duminecă. Șimleul Silvaniei, anul II, nr. 14-15 din 10 aprilie 1921.

Doc. nr. 7

Unde sunt ei?

Este deja cunoscut că Ministerul de Interne din București și-a propus împărțirea României întregite în județe noi. Comisiunea, a cărei datorie a fost redactarea proiectului, l-a terminat și prezentat, respectiv, l-a depus pe masa de dezbateri. Pe noi ne atinge cât se poate de aproape chestia aceasta a împărțirii județelor, căci e vorba care dintre două să fie capitala (scaunul) județului întregit: Zălaul ori Șimleul?

Aderenți va avea atât Zălaul, cât și Șimleul. În adunarea populară, care a avut loc duminică, în 27 martie a.c., în sala teatrului orășenesc din Șimleu, după expozeul de aproape o oră a d-lui vicar și senator dr. A. Gheție și a cuvântării d-lui dr. A. Aciu, dir. băncii "Silvania", -a cerut, în baza celor mai naturale neresturnare (de nerăsturnat, incontestabile) motive ca Șimleul să fie, căci acesta trebuie să fie sediul județului, și că toată suflarea românească sălăjană, dar toată populația, fără considerare de naționalitate, nu poate să fie de altă părere decât de aceea de mai sus.

Ceea ce vreau să scot în relief, acum este faptul că, cu ocazia dezbaterilor celor mai importante chestii pentru noi, deputații noștri, cari ne-ar fi putut da cele mai detaliate informații asupra situației și, informați la fața locului, ar fi grăitorii aprigi ai intereselor locale, nu s-au arătat între popor.

Căci dorința oricărui deputat (deci al deputatului nostru) este ca atunci (dacă nu se poate mai des), cum e, de pildă, situația actuală a Sălajului, să se prezinte în mijlocul poporului, din bunăvoința căruia poartă numele de "deputat". Unde sunt ei? Unde este deputatul nostru? Nu merită Șimleul atâta atențiune din partea dânsului? Atâta atențiune, în clipe grele, avem drept de a-i pretinde chiar! (SE)

Gazeta de Duminecă, Șimleu Silvaniei, anul II, nr. 14-15 din 10 aprilie 1921.

Doc. nr. 8

1925, iulie 15, Zalău. Telegrama cifrată a prefectului județului Sălaj, Dr. Iulian Andrei Domșa, înaintată președintelui Comisiei de Unificare Administrativă, referitor la fixarea limitelor teritoriale ale noului județ Sălaj.

[Prefectura județului Sălaj]

No. 107/1925

Conf[idențial].

Telegramă.

Cifrată.

[Către]

DL. Președinte al Comisiunii de Unificare Administrativă
Ministerul de Interne

București

Cu onoare, vă rog să binevoiți a fixa limitele teritoriale ale județului Sălaj căruia i se alipesc

noi ținuturi, în mare majoritate locuite de minoritari, [în] așa fel ca să rămână județul actual neatins, ca, astfel, din punct de vedere etnografic, populația românească să majoreze cu cel puțin zece la sută populația minoritară.

Prefectul județului Sălaj,
Dr. I. Domșa

Exp. 15.VII.1925
Miclean

■ Arhivele Naționale – Direcția Județeană Sălaj, fond *Prefectura județului Sălaj, Prefect – confidențiale*, dos. 107/1925, f. 1.

Doc. nr. 9

1935, 8 martie, Zalău. Memoriul fundamentat, în 6 puncte, al Primăriei Orașului Zalău adresat Ministrului de Interne, prin care se solicită respingerea deciziei Comisiei Interimară a județului Sălaj - adoptate în urma insistențelor prefectului Mihai Gurzău – de mutare a reședinței de județ la Șimleu Silvaniei

Domnule Ministru,

În ședința ținută în ziua de 5 martie a.c. (1935- n), Comisia Interimară a județului Sălaj, la insistența personală a domnului prefect și fără consultarea nici unuia dintre conducătorii populației din județ, a hotărât, prin surprindere mutarea reședinței județului nostru de la Zalău la Șimleu Silvaniei. Nu avem cuvinte suficiente pentru a protesta cu toată tăria contra acestei hotărâri pe cât de arbitrară, pe atât de dăunătoare sub toate raporturile.

Pentru a dovedi afirmațiunea noastră, ne permitem, Domnule Ministru, a supune aprecierii D-Voastră următorul

MEMORIU

Mutării reședinței județului nostru de la Zalău la Șimleu Silvaniei i se opun diverse motive:

1. Motive de interes economic-financiar.

În situația de azi, când abia se poate face față îndatoririlor oficiale de fiecare zi, crearea unei noi reședințe de județ ar reclama sume enorme, care ar varia între 50-100 milioane lei, rămânând în aceeași vreme o serie întreagă de clădiri oficiale fără întrebuințare. Azi, când se preconizează economii chiar exagerate în toate ramurile de activitate, e de domeniul fanteziei să angajați județul în cheltuieli fabuloase numai pentru a satisface ambiția și interesele personale ale unor persoane, care, se vede, au mai degrabă în vedere interesul lor decât buna gospodărie a instituției în fruntea căreia au ajuns.

Presupunând că, pentru moment, din motive bugetare, s-ar muta la Șimeu-Silvaniei o oarte numai din oficiile județene, faptul ar scădea prea puțin suma cheltuielilor necesitate de mutare, prejudiciind în aceeași vreme și buna administrare a județului, neputându-se face colaborare între diferitele oficii atât de necesare unei bune administrații.

2. Motive de ordin administrativ.

Orașul Zalău, prin forța împrejurărilor, este un nod de comunicații sub toate raporturile. Aproape toate plasele aparținătoare acestui județ au cale ferată și șosea directă la Zalău, iar plasele unde nu este cale ferată sunt în imediata apropiere a Zalăului. În felul acesta administrarea județului este mult mai lesnicioasă de la Zalău, decât de la Șimleu Silvaniei, care este situat la o margine a județului și e foarte puțin accesibil, sub toate raporturile. Faptul că Zalăul este situat în partea de sud

și nu în centrul județului nu este un motiv suficient pentru a se hotărî și admite mutarea reședinței, pentru că aproape nici un județ din țară nu are orașul de reședință în centru și, cu toate acestea, nu se admite schimbarea reședinței. Noi credem că la fixarea reședinței unui județ trebuie să se aibă în vedere puțința de bună și ușoară administrare. Ori, sub acest raport, Zalăul e mult preferabil față de Șimleu-Silvaniei. Dovada se poate face oricând. E suficient să se consulte un mers al trenurilor.

3. Motive de apărare națională.

Atunci când s-a fixat actuala formație a județelor s-au avut în vedere mari interese dictate de buna organizare a apărării noastre naționale. Din motive de această natură s-a fixat ca fiecare județ de graniță să cadă perpendicular pe graniță, iar reședința județului să fie cât mai interior. Sub acest raport, județul Sălaj și reședința lui au cea mai ideală așezare geografică și orice schimbare adusă la configurația actuală ar fi dăunătoare. Nu insistăm mai mult asupra acestui punct prea bine cunoscut de D-voastră. Constatăm doar că Șimleu Silvaniei e mult inferior ca așezare orașului Zalău și, deci, schimbarea reședinței ar fi, și din acest motiv, o greșeală.

4. Motive de ordin cetățenesc.

Cu așezarea actuală a județului e mulțumită majoritatea absolută a locuitorilor. Cei care militează pentru schimbare abia reprezintă 10% din numărul populației. Prin schimbarea reședinței s-ar brusca interesele majorității, conturbându-se pacea, dându-se posibilitate la agitații politice etc. azi, când, poate mai mult decât oricând, avem nevoie de linște pentru a putea face o muncă constructivă. Orice agitare a spiritelor este în detrimentul bunului mers al treburilor obștești și acei care vreau să provoace aceste agitații sunt prea puțin animați de interesele mulțimii.

5. Motive de interes național.

Se afirmă că orașul Șimleu e mai românesc decât Zalăul. Afirmarea este gratuită și neîntemeiată. Pentru a vedea aceasta e suficient să ne servim de datele statistice ale Oficiului Județean de Statistică, date pe care le putea consulta și domnul prefect și era dator să le aibă în vedere aceia care au votat o hotărâre atât de absurdă și necugetată. În lumina datelor statistice, situația națională a celor două orașe se prezintă după cum urmează.

Zalăul are o populație totală de 9200 locuitori. Șimleul Silvaniei are 7800 locuitori. La acest număr, Zalăul prezintă o cifră de 3560 români, deci 38,70%, iar Șimleul Silvaniei 2300 români, deci 29,50%. În consecință, din punct de vedere național, Șimleul Silvaniei nu este cu nimic mai superior Zalăului. Deosebirea e doar în ce privește populația minoritară întrucât majoritatea acestei populații este: Zalău - unguri, la Șimleul Silvaniei - evrei maghiarizați.

Așezarea geografică a Zalăului militează însă din punct de vedere național pentru menținerea lui ca reședință a județului. Aceleași date statistice ne arată că plasele Zalău, Jibou, Bucium, Cehu Silvaniei și Crasna, care au ca centru natural orașul Zalău, reprezintă 45% din totalul populației județului și, din această sumă, 80% sunt români. Față de un număr de 194.790 români din populația județului, 118.000 sunt așezați în plasele amintite.

Dacă n-ar fi Zalăul, ci alt oraș, reședința județului în acest caz motive de ordin național ar cere mutarea acestei reședințe la Zalău. Fiindcă populația din jurul Zalăului este în majoritate absolută românească și, în aceeași vreme, și mai săracă decât populația din restul județului, trebuie să ne îngrijim de crearea unui debușeu pentru valorificarea produselor, dându-se astfel posibilitatea de existență acestei populații. Ori Zalăul, prin funcționarii care sunt așezați aici, oferă pentru populație un loc prielnic pentru a-și valorifica produsele. Mutându-se reședința județului de la Zalău, am nimici existența a zeci de mii de români, al căror câștig exclusiv este piața acestui oraș. În schimb, plasa Șimleu are un total de 42.000 locuitori, 19.000 români. Mutând reședința la Șimleu se favorizează din nou elementul minoritar, căruia i se deschide un nou izvor de venit în detrimentul populației românești și de astfel mult mai săracă decât minoritarii. În consecință, și sub raport național se impune păstrarea Zalăului ca reședință de județ.

6. Motive de ordin juridic.

Legea administrativă încă în vigoare spune precis că nici o schimbare a situației actuale a județului nu se poate face decât prin lege specială. Potrivit acestei prevederi a legii administrative, hotărârea adusă de Comisia interimară a județului Sălaj este contrară dispozițiilor legii și, deci, este

nulă de drept.

Din ziare aflăm că nici noua lege administrativă nu intenționează să facă vreo schimbare în actuala structură a județelor, a căror așezare în forma actuală a fost bine și cu mult temei chibzuită.

Nu putem, decât să protestăm cu energie și indignare contra acelor, care încearcă, prin surprindere și fără motiv, să aducă modificări contrare tuturor intereselor, în formația de azi a județului.

Domnule Ministru,

Încercări de a muta reședința județului Sălaj, de la Zalău la Șimleu, s-au mai făcut. Cea mai serioasă a fost în anul 1921, când era prefect al județului Nicolae Șerban, o persoană străină de județ și care, deci, nu a avut nici un interes personal și nici preferințe față de un oraș sau altul din județ. Atunci s-au întrunit la Prefectură toți factorii mai importanți din județ, convocați pe ziua de 31 Martie 1921 pentru a-și da părerea, conform ordinului Ministrului de Interne Direcția Tinuturilor Alipite No. 8380 din 4 Martie 1921, în chestiunea mutării reședinței județului nostru la Șimleu Silvaniei. Adunarea de atunci, care a avut caracterul unui plebiscit, a hotărât cu majoritate absolută rămânerea reședinței județului la Zalău. Motivele care au militat atunci pentru acesată hotărâre există și azi, ele fiind argumentate și întărite în favorul Zalăului. Această hotărâre s-a înaintat On. Minister cu raportul Prefecturii județului No. 1347 din 5 Aprilie 1921.

În concluzie, vă rugăm, Domnule Ministru, să binevoiți a lua în considerare cele expuse în acest memoriu și a decide definitiv fixarea reședinței județului Sălaj la Zalău, sistând prin aceasta multele hărțuiri și agitații ce se fac în jurul acestei chestiuni, de unele persoane interesate și care n-au în vedere nici interesele naționale nici cele obștești.

Vă mai rugăm, Domnule Ministru, să binevoiți a lua act de acest memoriu și a respinge hotărârea Comisiei Interimare a județului Sălaj, îndrumându-o să se ocupe în viitor exclusiv de probleme care îi cad în competență și să nu agite spiritul populației prin hotărâri neprecugetate.

Vă asigurăm, Domnule Ministru, de cele mai alese sentimente de stimă și devotament ce vă păstrăm.

Zalău, la 8 Martie 1935.

Fond Primăria orașului Zalău, dos. 1328/1935, filele 4-6., doc. 10.

Doc. nr. 10

1935, 11 martie, Zalău. Raportul Comisiei Interimare a orașului Zalău, înaintat Comitetului Local de Revizuire din Cluj, referitor la menținerea reședinței județului Sălaj la Zalău. Se solicită anularea deciziei Comisiei Interimare a județului Sălaj de a stabili reședința în orașul Șimleu Silvaniei.

Primăria comunei urbane de reședință Zalău
Serviciul Administrativ
Nr. 1328 – 1935

Către
Onoratul Comitet Local de Revizuire

Cluj

Primăria comunei urbane reședință Zalău, în virtutea art. 36, 47, și 48 din Legea pentru modificarea legii de organizare a Comitetului Central și local de Revizuire pe baza deciziei Comisiei Interimare a acestei comune No. 120 – 1935 a Comisiei Interimare a județului Sălaj, în termen legal, înaintează următoarele:

Acțiune în nulitate

Rugând Comitetul Local de Revizuire să binevoiască a anula deciziunea citată a Comisiei

Interimare a județului Sălaj, ca una adusă prin violarea art. 194, 224 și art. 47 și 48 din Legea pentru modificarea legii de organizare a Comitetului Central și Comitetelor Locale de Revizuire.

Motive:

Comisia Interimară a Județului Sălaj, în ședința din 5 martie 1935, aduce o deciziune în virtutea căreia „Capitala județului Sălaj imediat după ce posibilitățile materiale vor îngădui, se va muta de la Zalău la Șimleu Silvaniei”.

Prin acest dispozitiv deși condiționat, comisia Interimară a județului Sălaj și-a depășit atribuțiunile, asumându-și calitatea de organ legislativ, hotărând în merit asupra unei cauze, care prin art. 194 din L.O.A.L. este deferită Corpurilor Legiuitoare, și anume în forma de a rezolva prin lege specială. Este vădită călcarea legii și astfel deciziunea citată trebuie anulată ca atare. Călcând art. 194 din legea pentru organizarea administrației locale, Comisia Interimară a județului Sălaj a admis o deciziune care conform art. 47 și 48 din Legea Comitetelor de revizuire și art. 341 p.a.; și b, din L[egea]O[rganizării] A[dministrației] L[ocale]. este nulă de drept.

Motivele care stau la baza deciziei atacate nu justifică cu nimic aducerea unei decizii, dar nici măcar sesizarea Corpurilor Legiuitoare prin Ministerul de Interne, atunci când în urma unei propuneri făcute în ședința cu o durată de câteva ore a Comisiei Interimare a județului Sălaj, se „stabilește” necesitatea unei strămutări de reședință de județ. Ori această strămutare în județul Sălaj este de o capitală importantă nu numai din punct de vedere al județului, și a celor două orașe care se găsesc în cauză, ci mai ales din punct de vedere național a [l] intereselor generale ale Țării și chiar și din punct de vedere a [l] circulației, poziției geografice, a ținutului la care se referă decizia atacată și, astfel, și din punct de vedere strategic, reclamând anchete și pregătiri serioase și obiective. Plecând de la aceste considerațiuni, motivele practice care ne determină să atacăm decizia citată sunt următoarele:

1. Orașul Zalău are calitatea de reședință de secole și, ca atare, dispune de toate așezămintele trebuincioase, care numai prin muncă și cheltuieli de secole s-au putut ridica în condițiile moderne actuale, ori, azi, ridicarea lor într-o nouă reședință ar costa sute de milioane.

2. Acest oraș, prin faptul că și în trecut a fost reședință, a putut rezista mai mult ca oricare altul din județ tendinței de infiltrare a elementului românesc. A rămas până la unire un oraș cu caracter aproape de 100% unguresc, începând abia în anii din urmă să se resimtă prezența românilor aici, și care se stabilesc tot mai mulți, românizând o insulă compactă de minoritari în mijlocul unui ținut curat românesc. Ori unicul mijloc de românizare rezidă tocmai în calitatea de reședință a orașului Zalău.

3. Poziția Zalăului a rămas, chiar și după mărirea județului, destul de centrală, încât nevoile administrative și cele ale locuitorilor sunt pe deplin servite, cu atât mai vârtos că se poate călători la Zalău fără întrerupere de călătorie, cum e cazul cu Șimleul. Afară de asta circulația autobuzelor a făcut să dispară orice neajuns cu privire la călătorie.

4. Credem mai departe că 2 – 300 de Români mai mulți la Șimleu decât la Zalău nu este un motiv ca județul și statul să aducă sacrificii zadarnice de sute de milioane pentru a servi anumite interese, dar sacrificând, în același timp, așezările definitive ale unor oameni, care și-au creat deja rosturi într-un oraș de care, mai întâi, i-a legat numai funcțiunea. De altă parte, un oraș, care de sute de ani există numai în urma calității sale de reședință, nu se poate distruge de pe o zi pe alta, chiar dacă este vorba numai de 10.000 locuitori.

Având în vedere aceste considerațiuni, rugăm anularea⁵⁶ Deciziei citate a Comisiei Interimare a județului Sălaj.

Zalău, la 11 martie 1935

⁵⁶ N.n.: Prin Decizia nr. 546 din 15 aprilie 1935, în dos. 389/1935 al Secției a II-a a Comitetului Local de Revizuire Cluj - sub președenția lui Ovid Perjescu, în prezența membrului V. Ciurdariu și referentului Florian Cocian - , deși nu s-a recunoscut calitatea de parte procesuală (reclamant) a Primăriei orașului Zalău, decizia Comisiei Interimare a județului Sălaj a fost anulată, fiind "declarată nulă de drept, fiind dată fără cădere", întrucât "rezultă în mod neîndoios că Comisia Interimară s-a substituit organelor competente de a dispune schimbarea reședinței, ceea ce nu se poate admite", cf. Arhivele Naționale – Direcția Județeană Sălaj, fond *Primăria orașului Zalău*, dos. 1328/1935, f. 13.

■ Arhivele Naționale – Direcția Județeană Sălaj, fond *Primăria orașului Zalău*, dos. 1328/1935, f. 9-10.

Doc. nr. 11

Stimate D-le Mărcuș,

Am primit scrisul D-tale după publicarea normelor de arondare administrativă, la ce sincer fiind mă așteptam că D-ta mai ești în Zalău din vechea gardă, animator al viitoarei prefaceri administrative.

Din primul moment al difuzării plenei din 5-6 oct[ombrie] m-a preocupat viitorul Sălajului, și mă va preocupa foarte serios în viitor.

Până în prezent nu am întreprins nimica, decât doar atât că am luat contact cu unii sălăjeni de aici: Deac A., Davidovits, Cioban I., Cosma - pictor, Manea, Mihalca, Pop - orig[inar] din Băsești, Plosca - pensionar, Coposu etc. Dr. Pop Ionel - cel mai important factor.

Îmi lipsesc anumite date demografice mai noi, precum date statistice etnice.

Etnicitatea, după aprofundate studii în anii 1924, m-a determinat să cer într-o conferință a prefecților prezidată de către Ionel Brătianu alipirea la vechiul Sălaj (compus din 6 plăși) plasa Valea lui Mihai de la Bihor și plasa Carei de la jud[eu]l Satu Mare.

Am la dispoziție monografia jud[eu]ului Sălaj de Dr. Petri Mór, care nu ne poate fi de folos, care conține date statistice prea vechi, depășite de sporul din 1896.

În 1926 județul cu cele 3 orașe de atunci avea 340.000 locuitori. După 40-41 ani această cifră (corect: *acest număr*) cu cel puțin 25-40-45% s-a majorat, deci a ajuns la circa 450-460.000 locuitori spor de populație, această cifră (sic!) - 450.000 - înmulțită cu numărul județelor (40-45) preconizate, dă cifra (sic!) de 20.250.000-21.000.000 locuitori ce îi vom avea cu masivele nașteri (se spune că în țară sunt 1.500.000-2.000.000 femei gravide).

Îmi trebuie pentru demonstrarea demografică din trecut și actuală (1966-19.172.000) și viitoare probabilă în 1968 când vor lua ființă județele, probabil 20.000.000.

Județul Sălaj pentru reînființarea lui întrunește numeric populația pentru viitoarele județe (40-45) pentru că, inițial, țara avea 72 județe din care 9 din Basarabia, 11 din Cadrilater, 5 din Bucovina, deci 18 am pierdut. Restul din Bucovina unde inițial au fost 11 județe, cele 6 rămase abia pot înființa 1 județ de mărimea Sălajului. Județele mici: Tecuci, Târnava Mică etc. vor dispărea, astfel că va ajunge la cifra (sic!) de 45-48 județe.

Problema este și viitoarea capitală, pentru care Zalăul este în frunte.

Un lucru este sigur: prin sfârșirea jud[eu]ului Sălaj în 3 părți și încorporarea la 3 regiuni, aceste părți mărginașe a [le] anumitor regiuni au fost vitregit tratate social-cultural, dar îndeosebi economic au fost cenușotca a toate 3 regiunilor [și] copii mașteri. Nici o industrie importantă, nici o termocentrală afară de cea din Surduc (existentă) nu s-a înființat în județe, resp[ectiv] în raioane.

Sălajul a rămas o entitate agricolă: coop[erativa] agric[olă] de producție. Nimic mai mult. Nimeni nu a avut grijă să exploateze bogățiile naturale și dacă s-a făcut [ceva], parțial, le-au dus regiunile să construiască microraiioane socialiste, lăsând țaranul să producă pâine: pentru el - neagră, și pentru centrele muncitorești și orașele de reședință - albă. Cu tratamentul vitreg - odată cu județele, comunele și orașele suverane - înflorirea lui, calculat rămasă în urmă, va fi asigurată.

Cointereesează parlamentari și raionul de reședință, Zalău, în acțiunea comună. Șeful raionului, desigur, vă va sprijini, în speranța că va deveni ceva, dacă cei de la cele 3 regiuni nu îl vor lua, devenind disponibil, șomer, dacă nu s-a căpușit.

Salutări zălăuanilor, pe D-ta te îmbrățișez.

19.IX.967

Dr. Domșa A. Iulian

Arhivele Naționale – Direcția Județeană Sălaj, Colecția personală *Grațian C. Mărcuș*, dos. 40, f. 37-38.

Doc. nr. 12

1967 octombrie 27, București. Memoriul lui Iulian Andrei Domșa, avocat, fost prefect și senator al Sălajului, veteran al Marii Uniri către C.C. al P.C.R. privind reînființarea județului Sălaj, în perspectiva apropiatei reorganizări administrativ-teritoriale a României. Cuprinde două capitole: 1. Considerente generale și 2. Considerente teritoriale demografice și etnice.

Către

COMITETUL CENTRAL AL P[artidului] C[omunist] R[omân]

Subsemnatul Dr. Domșa A. Iulian, pensionar, domiciliat în București, strada Argentina nr. 28, sectorul I (fost raionul 30 Decembrie), în vederea îmbunătățirii organizării administrativ-teritoriale a României, pe JUDEȚE, ORAȘE și COMUNE, rog reînființarea județului Sălaj în limitele teritoriale avute înainte de împărțirea țării pe regiuni și raioane, cu reședința în orașul Zalău, care a fost de memorabile timpuri capitală.

Cererea aceasta o supun aprecierii partidului comunist, reprezentat prin:

1. Comitetul său central,
2. Consiliul de Stat,
3. Președinția Consiliului de Miniștri,
4. Ministerul Afacerilor Interne, pentru aprobare, rugând a considera aceasta drept ecoul celor 460-480 locuitori ai săi, îndreptată prin intermediul meu, ca unul care m-am născut în acest județ și cunosc fiecare oraș, comună, sat sau cătun.

I. Considerente generale

1. Istoricul tradiționalului județ Sălaj al Silvaniei, ținut astfel denumit de către istoriograful „Anonimus”, secretar al regelui Bela al Ungariei, a purtat sub stăpânirea ungurească luptă națională de afirmare a etnicității române, conjugată cu cea socială, culturală și economică.

2. Vicariatul Sălajului a fost farul luminos al tuturor acțiunilor române. În școala medie de fete, de altădată, au fost educate multe generații devotate națiunii și familiilor lor.

3. Instituțiile financiare „Silvania”, „Sălăjeana”, „Vulturul” și „Codreana” au finanțat multe parcelări de domenii vândute țăranilor români de către conți și baroni.

4. Numeroase castre daco-romane din comuna Buciumi, Agrij - Păușa (Păușa – Leg. XIII Gemina – cetatea Largiana), careurile șanțuite din Romita, Tihău, îndeosebi marea așezare – castrul Porolissum-ul Daciei Porolissensis, situat între satele Moigrad, Brebi, Jac, Pietra Druia din Codru, locul de închinare (jertfă) sunt mărturii vii a[le] originii nordului Daco-Roman a românilor de pe aceste plaiuri.

5. Dintre personalități din trecutul nu prea îndepărtat al Sălajului, locul de mare vornic al libertăților naționale îl ocupă Simion Bărnăuțiu, căruia, la 24 septembrie a. c., spre cinstitie și amintire, în prezența a 10.000 sălăjeni, i s-a inaugurat bustul în comun natală Bocșa, unde a fost înhumat în anul 1864.

Nepotul marelui dascăl amintit (de fapt, strănepotul – n.n.) marelui dascăl amintit, dr. Iuliu Maniu, născut în județ, fost deputat în parlamentul Ungariei și fost prim-ministru al României întregite. Nu mai puțin merit a avut în județ marele mecenat Pop Gheorghe de Băsești, luptător memorandist, fost președinte al Marii Adunări a Unirii Transilvaniei cu România în 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia.

6. Sălajul a fost poarta popoarelor emigrante, unde s-au dat lupte îndârjite între principii ardeleni și imperiali. Tătarii și turcii l-au pustiit prin sabie și foc. La Guruslău, oștile viteazului Mihai cu generalul Basta, a dat luptă decisivă de învingător pentru unificarea țărilor românești cu Transilvania, la 3 august 1601 – bătălie urmată de un ospăț domnesc în Zalău, cărui oraș i-a dat diplomă cu privilegii și drept de târg, păstrată de mine atât timp cât am fost primar.

7. Sălajul din timpul Austro-Ungariei, reprezenta etnic 70% români, pe când în județele vecine, Bihor și Satu Mare, erau minorități numeroase.

În anul 1924, cu ocazia noii Legi administrative prezidată de Președintele Consiliului de Miniștri ad. Interim și la interne, când am fost prefect al județului Sălaj, am propus să descongese județele Satu Mare și Bihor de minoritățile lor ungurești, germani etc., să încorporeze județului Sălaj câte o plasă, anume Carei și Valea lui Mihai, care propunere argumentată, a fost primită, astfel că județul Sălaj s-a mărit cu 2 plase cu majorități minoritare atunci.

II. Considerentele teritoriale, demografice și etnice sunt într-adevăr principalele temeuri ale reînființării județului Sălaj.

Județul Sălaj, unul dintre cele mai mari județe, atât ca suprafață în km² [3860 km²] cât și ca populație, având 343.347 la recensământul din anul 1930, avea 57,20% români, 30,4% maghiari, restul germani, evrei, cehi (corect: slovaci – n.n.) și alte naționalități conlocuitoare, în care se includea și populația a trei orașe (Zalău, Simleu și Carei) fiecare cu cca. 15000 locuitori. Populația rurală era de 311.570 suflete la acel recensământ. În timpul cedării Ardealului de Nord au fost oscilații demografice, din cauza expulzărilor și refugierilor în masă în România. Natalitatea, de la 1931 până la 1940 august 30 – data cedării, nașteri vii au fost 34,1-26,0%, de la 1946 la 1955 au fost 24,8-23,6%, iar de la 1956-1965 la 19,5 - 14,6% pe mia de locuitori, ceea ce înseamnă cea mai scăzută perioadă în nașteri. Mortalitatea, la fel, a scăzut, rămânând un excedent de populație de 10-12%, ce, cu aproximație, face anual 4000 suflete, deci, în 37 ani, cca 140-150.000 suflete, care aduse la 343.347 din anul 1930 fac 480.000 locuitori. Aceste date sunt extrase de la Direcția Generală de Statistică de pe lângă Consiliul de Miniștri, la recensământul din 1930, care formează o bază de calcul a verosimilității populației din anul 1967. Am recurs la acest calcul aproximativ pentru că, la recensământul din timpul dictaturii 1940/1944, Ardealul de Nord era încorporat Ungariei, deci și Sălajul, iar recensământul din 1948, conform informații luate de la Direcția Generală de Statistică, nu a fost prelucrat.

Prin raionare, județul Sălaj a fost total desființat, el a fost alipit la regiunile: Maramureș, Cluj și Crișana. Aceste centre nu s-au mai îngrijit de progresul social – economic al părților anexate mărginașe, neacordându-li-se investiții, cu toate bogățiile lor naturale îmbelșugate în cărbuni, lignit, lemn, cariere etc. semnalate de geologi, dar ignorate.

Dacă s-au înființat în decurs de 20 de ani mici întreprinderi industriale neînsemnate, pentru prelucrarea cerealelor, oleaginoaselor, morăritul este în același timp stadiu, ca înaintea ultimului război mondial și nu s-a făcut nici o moară sistematică, vreo fabrică de paste făinoase, de zahăr etc. Solul abundă în zăcăminte de gaze naturale și petrol neprospectat⁵⁷.

Județul Sălaj, în limitele teritoriale avute în trecut, reprezintă 1/42 parte a locuitorilor din România. În județele limitrofe cum este Bihorul (mai mare decât Sălajul) și Satu Mare (mai mic), raportul minorităților este aproximativ egal cu al Sălajului. Dar, comparat Sălajul din 1930, de la ultimul recensământ, cu județele celelalte (de la același recensământ) acestea avea atunci populația menționată în dreptul fiecăruia și anume:

⁵⁷ Eroare: deja, încă de sfârșitul deceniului 6 al secolului XX, la Suplacu de Barcău, se exploatau intens aceste resurse - n.a.

fostul județ Muscel	atunci avea o populație de 140.797 locuitori;
fostul județ Maramureș	atunci avea o populație de 289.546 locuitori;
fostul județ Maramureș	atunci avea o populație de 161.328 locuitori;
fostul județ Fălciu	atunci avea o populație de 115.055 locuitori;
fostul județ Făgăraș	atunci avea o populație de 86.690 locuitori;
fostul județ Brașov	atunci avea o populație de 168.000 locuitori;
fostul județ Alba	atunci avea o populație de 212.749 locuitori;
fostul județ Târnava Mică	atunci avea o populație de 148.000 locuitori;
fostul județ Târnava Mare	atunci avea o populație de 147.000 locuitori;
fostul județ Odorhei	atunci avea o populație de 130.000 locuitori;
fostul județ Năsăud	atunci avea o populație de 144.000 locuitori;
fostul județ Câmpulung-Bucovina	avea o populație de 94.000 locuitori;
fostul județ Someș	atunci avea o populație de 219.000 locuitori;
fostul județ Suceava	atunci avea o populație de 121.000 locuitori;
fostul județ Sibiu	atunci avea o populație de 194.000 locuitori;
fostul județ Vaslui	atunci avea o populație de 139.000 locuitori;
fostul județ Ciuc	atunci avea o populație de 139.000 locuitori;
fostul județ Sălaj	atunci avea o populație de 343.347 locuitori

Deci, fostul județ Sălaj este de sau chiar de 3 ori mai mare decât 3 județe mici la un loc. Față de situația sa geografică, demografică și etnică, Sălajul cu cele 284 comune și sate și 3 orașe (conform statisticii din anul 1930), are dreptul la o viață economică-socială proprie și netutelată de alte organe intermediare artificiale, ce este, cum s-a întâmplat cu raionarea administrativă, care l-a împărțit între cele trei regiuni, care nu i-au acordat nici o posibilitate de dezvoltare prin investiții etc.

Populația rurală a județului în anul 1930 era de 311.517 locuitori, iar azi este de aproximativ cca 440.000 locuitori, deci este alături de Bihor, Ilfov, Dolj, Hunedoara, Prahova, dintre cele mai mari din țară.

În actuala orânduire socialistă, s-au canalizat brațele de muncă spre marile orașe și centre industriale ale țării. Azi, peste 7.500.000 locuitori reprezintă populația urbană, iar 12.000.000 este populația rurală, din care 1/35-a parte o constituie Sălajul, fapt ce demonstrează că acest teritoriu al Sălajului, intră în numărul de 40 de județe proiectate a lua ființă în Republica noastră, Socialistă Română.

Județul Sălaj, pe lângă tradiția sa glorioasă, mai formează și o unitate etnică armonioasă, împărțită în favoarea elementului autohton, în același timp o entitate social-politică-economică omogenă. El mai are particularitatea de a fi așezat între hotarele naturale, între Munții „Codru” - la Nord și Munții „de Aramă” - la Sud și „Meseșul” și „Rezul” – pe laturi, cu căi de comunicații convergente spre orașe și comune, amplasate pentru o ușoară comunicație.

Starea de înapoiere în progresul general economic sub administrația regională-raională, a făcut ca Sălajul să sufere din plin din cauza frânării dezvoltării sale, prin dirijarea investițiilor spre centrul celor trei regiuni beneficiare. Întrucât populația rurală a acestui județ reprezintă 84% din totalul locuitorilor, mâna de lucru, calificată și necalificată, disponibilă este asigurată și își așteaptă din abundență întrebuițarea industrială ce va avea loc în planul de perspectivă, prin marea reformă administrativă-teritorială și prin ocrotirea părintească a Partidului și Guvernului, ce vor avea loc, prin investițiile ce se vor face în viitor în industriile ce vor lua ființă acolo, etc.

Ca unul care m-am născut și am activat pe teren obștesc, profesional, social, politic, economic în acest județ, unde am avut cumpăna înțelegerii frățești între naționalitățile conlocuitoare, mă simt îndreptățit a informa organele competente, care au sarcina împărțirii administrative a României Socialiste, pus în dezbaterea opiniei noastre publice, susținând reînființarea vechiului județ Sălaj, sub denumirea nouă de județ Sălaj, cu reședința în Zalău, unde a fost și în trecut, precum considerentele de mai sus.

■ Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău, Secția Istorie Contemporană, inventar nr. 398, dos. 6.

Doc. nr. 13

16.XI.1967

Dragă Mărcuș,

Până la Conferința Națională din 6 dec[embrie] a.c., unde se va decide soarta Sălajului-Silvania, trebuie activat intens de către cetățeni propunători.

1. Să se ceară de la vechiul județ Bihor [ca] plasa Marghita să fie încorporată la vechiul județ Sălaj de dinainte de raionarea din 1951.

2. Să se ceară, pe lângă vechile limite a[le] jud[etului] Sălaj, încorporarea de la fostul județ Satu Mare a plasei Arded (Ardud – n.n.).

3. Să se ceară alipirea la vechiul jud[et] Sălaj a plasei Hida din județul Cluj, pe temeiul “nici o faptă fără răsplată” (acest deziderat a fost satisfăcut – subl.n.).

Cele trei regiuni au beneficiat de jud[etul] Sălaj, în schimb nu i s-a dat nimic. Informații la centru vin de la regiuni; acestea vor trage jeratecul pe turta lor. Este necesar ca să se echilibreze în tendința lor de a mușca de la vecini, cum l-a îmbucut Sălajul integral la raioane.

Județul Bihor și altcum, ca populație cât și suprafață, este mai mare decât normal. Fiecare județ, în viitoarea organizare teritorial-administrativă, trebuie să reprezinte 1/40-1/45-a parte a populației țării. Or, Bihorul este mai mare.

În viitor, jud[etul] Satu Mare să dispară cu numirea [și] să devină județul Maramureș cu sediul [la] Baia Mare. Reg[iunea] Maramureș să cedeze: a) cele două Vișeuri (de Sus și de Jos) județului Bistrița-Năsăud, b) precum să cedeze Lăpușul etc. județului Solnoc-Dobâca de unde l-a luat. Reg[iunea] Maramureș a luat ființă din cârpituri, în dauna vecinilor, altcum nu ar fi avut viabilitate. Se poate ca din Reg[iunea] Cluj, jud[etul] Turda să se desființeze în favorul jud[etului] Cojocna. Jud[etul] Turda ar fi bine să piardă Vințul de Sus, Ocna Mureș și Câmpia Turzii în favorul jud[etului] Alba care, ca tradiție istorică trebuie să fie cel mai mare jud[et] transilvănean, încorporând și jud[etul] Târnava Mică până la Copșa, care va putea trece la Sibiu.

Eu am studiat în Bibl[ioteca] Academiei întreg teritoriul țării. Din 71 de jud[ete], 13 am pierdut. Din restul de 58 se vor contopi județele: 1. Satu Mare formează jud[etul] Maramureș; 2. Târnava Mică (intră la Alba); 3. Ciuc (la Odorhei); 4. Făgăraș (la Brașov), fără Avrig (la Sibiu); 5. Rădăuți (la Suceava); 6. Olt (la Argeș); 7. Tecuci (Covurlui); 8. Râmnicul Sărat (la Buzău și Putna); 9. Muscel (la Dâmbovița sau viceversa); 10. Baia (la Roman); 11. Dorohoi (parțial la Suceava, parțial la Botoșani); 12. Vaslui (la Iași); 13. Fălciu (la Tutova); 14. Tecuci (la Covurlui); 15. Caraș (la Severin Lugoj). Rămân 43 jud[ete].

Roagă vreun prof[esor] de geografie să semneze un memoriu-sesizare-propunere pentru organizarea adm[inistrativă] a țării și, cu posibilă urgență, să se trimită Președ[inției] Cons[iliului] de Miniștri, Comit[etului] de Stat pentru rezolv[area] reclamațiilor cetățenilor, Buc[urești], Bd. Ilie Pintilie nr. 8.

Jud[etul] Timiș, Arad, Bihor, Sălaj-Silvania și Maramureș, [ar trebui să fie] cu ieșire la granița de vest quasi proporțională. Populația urbană a țării - 38%, populația rurală a țării - 62%). Sălajul vechi a avut populația rurală 89%, el neavând orașe aglomerate cu industrii, ce ni se reproșează.

În anii trecuți a fost proiectată pentru Zalău o termocentrală ce nu s-a realizat. E mai potrivită pentru [aceasta] Derșida-Șarmășag, ca centru preurban. Reg[iunea] Crișana (1966) a avut 851.762 de locuitori, reg[iunea] Maramureș (1966) a avut 798.615 loc[uitori]. Crișana a luat și din j[județele] Arad și Sălaj. [Județul] Maramureș [a luat] din Sălaj 3 plăși dens populate, Cluj a luat 4 plăși cu 78 locuitori pe km.p. Pe socoteala Sălajului exploatat au trăit, cu hrană și brațe de muncă,

centrele regionale.

Scrie-mi, de rog. Aceste rânduri le duce Natalia Tache, fostă Negrea.
Te îmbrățișez cu prietenie,

Domșa

Arhivele Naționale – Direcția Județeană Sălaj, Colecția personală *Grațian C. Mărcuș*, dos. 40, f. 39-40.

Doc. nr. 14

Iubite Mărcuș,

Îți comunic că memoriul meu s-a bucurat de oarecare atenție la lucrătorii organizării teritorial-administrative a țării.

Am mai studiat, în continuare, împărțirea țării pe 49 de județe, cu contopirea [județelor] Ciuc, Făgăraș, Caraș, Târnava Mică și chiar Satu Mare, care s-ar contopi într-un județ numit Maramureș-Oaș. Aceasta, grosso modo, fără detalii pentru Transilvania. Poate va lua ființă Zărandul; pentru Dobrogea, rămân două jud[ete]: Costanța, Tulcea; Bucovina - 2 județe: Câmpulung, Suceava (inclusiv Rădăuți); jud[etul] Olt trece la Argeș; Muscel cu Dâmbovița – unit; Tecuci la Covurlui (Galați); Putna, cu reșed[ința] Focșani, înghite județul R[âmnicu] Sărat; Fălciu - cu Tutova împreună; la fel, Huși cu Vaslui etc., etc; parte din Dorohoi - la Suceava, care devine, la fel, mare jud[et]; Alba trebuie să fie mărit până la Câmpia Turzii, inclusiv ea. Poate voi face, în acest sens, o ultimă sesizare.

Cu îmbrățișări,

21.XI.[1]967

Dr. [I. A.] Domșa

Arhivele Naționale – Direcția Județeană Sălaj, Colecția personală *Grațian C. Mărcuș*, dos. 40, f. 41-42.

Doc. nr. 15

1968 februarie 12, București. Expunere radiodifuzată a considerentelor expuse de I.A. Domșa la masa rotundă organizată de Radiodifuziunea Română, în 12 februarie 1968, pe tema îmbunătățirii organizării administrativ-teritoriale a României și a sistematizării rurale, cu accent deosebit asupra necesității reînființării județului Sălaj, ca județ de frontieră, așa cum fusese până în 1950.

EXPUNEREA SUCCINTĂ RADIODIFUZATĂ

Această expunere radiodifuzată la 12 februarie 1968, ora 18.00, înregistrată pe disc, în ziua de 1 februarie 1968, în studioul Radiodifuziunii Române - Colocviul mesei rotunde, intitulat Cuvântul bătrânilor. Un exemplar din expunere a fost predat operatorului, cu rugămintea ca serviciul de politică internă a Radiodifuziunii să binevoiască a-l înainta Comisiei Centrale de partid și de stat.

*

*

*

„Mă simt onorat că mi se oferă ocaziunea de a lua cuvântul, în legătură cu îmbunătățirea organizării administrativ - teritoriale a României și sistematizărilor rurale.

În acest scop, doresc să prezint câteva date statistice comparative la județele care au existat

în timpul recensământului din decembrie 1930, prelucrat și publicat. Căci recensământul din 1948, în vederea pregătirii reformei pe regiuni a Republicii Române, nu a fost prelucrat.

În anul 1950, Ardealul îngloba 23 de județe, dintre care acum prin reforma administrativ-teritorială s-au desființat 9 județe și au mai rămas 14. Județele desființate (la recensământul din 1930) sunt următoarele, în ordine descrescândă a locuitorilor:

1. Județul Sălaj	343 mii de locuitori
2. Județul Someș	219 mii de locuitori
3. Județul Caraș	201 mii de locuitori
4. Județul Turda	183 mii de locuitori
5. Județul Târnava Mică	148 mii de locuitori
6. Județul Târnava Mare	147 mii de locuitori
7. Județul trei Scaune	138 mii de locuitori
8. Județul Odorhei	132 mii de locuitori
9. Județul Făgăraș	87 mii de locuitori

Județul Sălaj avea locul al șaptelea pe toată țara ca număr de locuitori, egal cu totalul locuitorilor județelor :Trei Scaune, Odorhei, Făgăraș.

* * *

La Est și la Sud de lanțul Carpaților (Muntenia și Moldova) în timpul raionării, au fost 35 de județe și, deosebit, capitala R.P.R. Numărul județelor s-a redus cu noua reformă la 21, desființându-se 14 județe prin propunerea Comisiei Centrale de partid și de stat. Aceste județe desființate, în ordinea descrescândă a populației, la recensământul din 1930 sunt:

1. Județul Mehedinți	303 mii de locuitori
2. Județul Vlașca	300 mii de locuitori
3. Județul Romanați	270 mii de locuitori
4. Județul Brăila	210 mii de locuitori
5. Județul Dorohoi	210 mii de locuitori
6. Județul Râmnicu Sărat	184 mii de locuitori
7. Județul Rădăuți	160 mii de locuitori
8. Județul Tecuci	158 mii de locuitori
9. Județul Baia	157 mii de locuitori
10. Județul Roman	151 mii de locuitori
11. Județul Muscel	149 mii de locuitori
12. Județul Tutova	144 mii de locuitori
13. Județul Fălciu	115 mii de locuitori
14. Județul Câmpulung Moldovenesc	94 mii de locuitori.

Rezultă din cifrele comparative că, dintre cele 23 județe desființate (9 în Ardeal și 14 în Muntenia și Moldova), propuse pe întreg teritoriul al R.P.R., cel mai mare în populație era județul Sălaj.

Abandonarea împărțirii administrative anterioare cu verigi interminabile, inutile și adoptarea împărțirii administrativ-teritoriale tradiționale, pe județe, erau de dorit și impuse de actuala dezvoltare și progres a țării în toate domeniile.

Cum a propus Comisia Centrală, în general este bine făcut, dar problema actualmente ajunsă în dezbateri publice, la analiza critică privind formarea județelor, este chiar de dorit a i se aduce corective obiective.

Aceasta, și pentru că Plenara C.C. din octombrie trecut a conchis, prin anticipație, că numărul județelor vor fi în număr de 40-45. Acest principiu, în decembrie trecut, a fost adoptat fără modificare de către Conferința Națională, dar Comisia Centrală s-a oprit la un număr de numai 35 județe. La 28. X. 1967, între Plenara C.C. și Conferința Națională, am înaintat o propunere susținută de date statistice, economice și social – culturale pentru reînființarea județului Sălaj, înglobat în total în trei regiuni: Maramureș, Cluj și Crișana.

Comisia Centrală nu a dat curs propunerii mele și a introdus în Sălaj un al patrulea copărtaș,

județul Satu Mare, care, din suprafața sa din 1950, a cedat acum o parte însemnată, inclusiv Baia Mare, județului Maramureș în devenire. În formația propusă de Comisia Centrală, prin care se cedase o mare parte a județului Satu Mare din 1950, acesta a devenit un județ minuscul, cu municipiul aproape de frontieră cu zona orașului care, în mod practic, se înregistrează în județul Maramureș și pentru că atât municipiul, cât și județul cu același nume este fără tradiție istorică. Numirea Maramureș îl face istoric și cu tradiție.

Județul Cluj, vecin cu Sălajul, în anul 1950, era mai mic atât ca populație, cât și suprafață decât județul Sălaj. Județul Cluj este propus acum a deveni, în mărime și populație, egal cu regiunea Cluj, și chiar mai mare decât fiecare din regiunile Dobrogea, Hunedoara, Maramureș și Mureș-Autonomă Maghiară.

Toți vecinii vor să aibă castrele, vestigiile Daciei Porolissensis (centrul Daciei sus arătate se află pe teritoriul fostului județ Sălaj).

Județul Crișana, vecin, fost județul Bihor în anul 1930, la recensare a avut cea mai numeroasă populație din toate județele țării (510.000 locuitori). Comisia Centrală însă mai propune, în plus, să ia din județul Sălaj un raion și jumătate pentru completarea județului Bihor. Rațiunea?

Ca cetățean trecut prin toate treptele administrației locale în județul Sălaj și cu experiență, precum și ca veteran votant al Unirii Ardealului, la 1 Decembrie 1918, în Alba Iulia, dezinteresat, propun pentru o armonioasă și echilibrată vecinătate a județelor de margine vestică, încorporarea nu numai parțială, ci integrală a Satului Mare, de către viitorul județ Maramureș și reînființarea istoricului județ Sălaj cu numire nouă „Silvania”, în limitele avute în anul 1950. Prin această reînființare, județele de margine vestică, Timiș, Arad, Crișana, Sălajul și Maramureșul, vor apare teritorial armonios împărțite.

De trecutul istoric al „Cis-Silvaniei” (Transilvania de Vest) face mențiune Anonimus, secretar regal al lui Bela II în sec. XII de prezența românilor urmași ai daco-romanilor în acest județ. În evul mediu, pe locul Sălajului au fost două județe: Crasna și Solnocul Mijlociu, când iobăgimea a fost exploatată de nobilii latifundiați, care a constituit o primă și lungă fază de înapoiere și pentru că teritoriul celor două județe era poarta popoarelor, menționate în monografiile județului Sălaj, vol. I și alte 5 volume. După Unire, județul Sălaj își reface rănilor adânci, urme ale primului război mondial. Rămas și după reforma agrară din anul 1921, tributar moșierimii, aceasta, totuși, cunoaște o prosperitate economică considerabilă. În anul 1940, este o altă fază de mai mulți ani de rămânere în urmă, apoi cu sute de asasinat săvârșite de ocupanți. După raionare, acesta a fost împărțit în trei regiuni a căror asistență a lipsit, mai ales pentru părțile marginase încorporate și s-au favorizat reședințele de regiune, astfel, a rămas sub normalul ritmului progresului socialist.

Pe viitor, rămâne – sub toate aspectele – valabilă o singură ipoteză: reînființarea propusă aici. Împărțirea anterioară la trei regiuni și, apoi, la 14 județe, propusă, constituie caz unic de fărâmițare administrativă a celui mai mare județ din cele 23 județe desființate pe țară. Populația rurală a județului Sălaj, riguros statistic este 1/35 parte din populația rurală a R.S.R., în creștere, fiind în prolificitate între primele județe pe țară.

Aceleași cadre de partid și din administrația de stat, specialiști din toate domeniile de activitate, vor arbitra asupra modestelor mele propuneri și cu experiența lor de peste 2 ani în pregătirea înființării unităților administrative pe județele, municipii, orașe și comune, vor proceda la eliminarea verigilor intermediare suprapuse, proprii înfloririi birocratismului multiformalistic și la eliminarea sugestiilor interesate venite din afară și dinăuntru.

Pentru o reală împărțire teritorial-administrativă trebuie să se țină seama, pe lângă condițiile social-politice și de condițiile geografice naturale, de potențialul uman și material, de căile de comunicare de secole convergente, de sol, climă, tradiție precum și de dezvoltarea economică în perspectivă⁵⁸. Delimitarea reală implică autonomie, răspundere sporită, inițiativă mai mare pornită

⁵⁸ Din păcate, Comisia Centrală, desemnată să analizeze propunerile venite din partea comitetelor de inițiativă și a veteranilor vechii administrații, n-a luat în considerație toate argumentele expuse cu înalt profesionalism de I.A.Domșa, și a ales o soluție de compromis păguboasă, în sensul că a deslipit din Sălajul istoric, în favoarea noilor județe Maramureș și Satu Mare, zone tradițional sălăjene, aflate la numai 35-65 de km de Zalău – centrul de județ (cazul zonei

de jos în sus, în sprijinul directivelor date de partid și de stat.

Îmi permit a observa că centre muncitorești și sate se află la mari distanțe de reședințele propuse, la circa 160 – 200 km. cu trenul și 120 km. cu alte mijloace de transport, anacronic. Exemple: satul Șamșud din raionul Zalău, de Cluj, Vișeu de Sus (care gravitează realmente spre Năsăud), de Baia Mare, satele de munte Arada, Arieșeni, Avram Iancu, Albac, orașele Abrud și Câmpeni, de Alba Iulia.

Am deosebită satisfacție că alte propuneri ale mele generale pentru întreaga țară, făcute la numărul de 40-45 de județe inițial, majoritatea lor au fost însușite de către Comisia Centrală de partid și de stat.

s.s. Dr. Domșa Iulian [Andrei], avocat pensionar, veteran al Unirii, București, str. Argentina nr. 28 Raionul 30 Decembrie (Sectorul I)

Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău, Secția Istorie contemporană, inv. Nr. 398 – *Fond I. A. Domșa*, dos. 2.

Doc. nr. 16

14.II.[1]968

Dragă D-le Mărcuș,

Ura! “Silvania rediviva”!

După multe și temeinice argumente, azi plenara a dispus reînființarea jud[etului] “Sălaj”, cu reședința în Zalău. Măine, 15.II., parlamentul va aproba, sancționa.

Știam de luni, 12 febr[uarie], de acest eveniment, prin anticipație; în aceeași zi a fost radiodifuzată (ora 18,30-19) expunerea mesei rotunde, ce am completat și cu al treilea participant la colocviu.

Din cele susținute de mine prin analiza critică, s-au tăiat multe amănunte istorice, demografice, statistici comparative, dar le am scrise, acum, la copiat. După copiere, vă trimit Sălajului și D-tale câte un exemplar să aflați contribuția mea la realizarea operei de împărțire administrativă locală și pe țară, în general, pentru care mă simt mândru și îndeosebi de onorat pentru că mi s-a oferit ocaziunea de a vorbi la radio, în ziua de 12.II.968, ce era înregistrată pe bandă la 1.II a.c., dar manuscrisul a ajuns acolo unde trebuia să ajungă de la înregistrare până la difuzare.

S-a amputat la difuzare, dar a rămas scrisul care vi-l-oi trimite copiat, rugându-vă să faceți uz de el – cu multă prudență - pentru armonioasa colaborare cu vecinii. În ipoteză am fost categoric, în situația care s-a dat, chiar îndrăzneț, că așa erau interesele.

Conturul geografic nu-l cunosc, dar dacă nu vom avea ieșire la graniță și, în schimb, prin compensare, ni s-a dat întregire din jud[etele] Cluj și Someș, părți zone sărace. Sălajul bogat – cândva - va fi Sălaj sărac, mai sărac de cum a fost.

În expunerea verbală liberă am sugestionat anexarea la Sălaj a raionului Marghita, din j[udețul] Crișana, care se va numi “Bihor” în viitor.

S-au mai reînființat j[udețele] Mehedinți, Brăila, Covasna – fost Trei Scaune, așa că nr. județelor va fi 35 + 4 = 39. Azi am dat o telegramă, prin anticipație.

Sălajul, prin organele de partid și de stat locale, este obligat să aducă C[omitetului] C[entral], Plenarei, Consiliului de Stat, Comisiei Centrale de partid și de Stat, Guvernului mulțumiri scrise și telegrafice.

Tot azi am avut o întâlnire prietenească cu tov[arășul] dir[ector] adj[unct] Dr. Deac

marcate de triunghiul Sub Codru - Giurtelecu Cehului, Lelei, Oarța de Jos, Băsești, Ariniș, băița de sub Codru - Supur, Tășnad, Ulmeni-Sălaj), cu vârful la 4 km de Cehu Silvaniei), alipindu-i-se, în schimb, o fâșie îngustă din valea Someșului mijlociu, între Ciocmani (comuna Surduc)și Căpâlna (comuna Gâlgău) din fostul județ Someș, aflate la peste 100 km depărtare de centrul de județ.

[Augustin], compatriotul nostru, discutând asupra investițiilor, participarea la acestea a Sălajului în devenire, în mod substanțial: termocentrală puternică, fabrică de ipsos, var pudră, cherestea, f[abrice de] paste făinoase comb[inate] cu mori sistematice electrice, căi rutiere, ferate, expl[ploatări] în măsură accentuată a granitului pe scară republicană, canalizarea apelor în zonele inundabile, irigații (sistemizarea orașelor, comunelor, satelor), zone de construcții industriale, mecanizarea totală a agriculturii, cultură, învățământ, presă. Recrutează dintre conducători de partid, dintre profesori din învățământul de toate gradele, dintre pensionari elemente să asigure prosperitatea multilaterală locală, făcând cointerestat și clerul de toate gradele din toate confesiunile conlocuitoare.

Regret că nu am cunoștința cu conducerea de partid locală Zalău – Șimleu etc., care, la rândul său, prin un gest de generozitate, mă va putea ajuta la deznaționalizarea casei din Cluj, fostă Kiraly nr. 45, sau a celei din Zalău în care mi-am trăit viața profesională și obștească de care sunt mândru. De astă dată la vârsta mea am adus, am dat Sălajului o contribuție dezinteresată într-un moment crucial. Nu cer răsplată nimănui, decât recunoștință.

Sălajul, prin sporul natural al populației, cu toată fluctuația mâinii de lucru deplasată spre centre și șantiere, reprezintă un nesecat mereu sporit rezervor de material uman, pe lângă cel material.

Consultați geologi, sondori, căutați gaze naturale pe Barcău (Marca – Leșmir – Porț) cei interesați să studieze profilul șisturilor geologice de adâncime pentru găsirea mijloacelor de energie, că [vă] va binecuvânta posteritatea.

O generație nouă s-a format de când am plecat din Sălaj, la care țin și azi – calificată multilateral – capabilă să dea nou avânt multiplelor probleme ce vă stau înaintea.

Cu acest modest ghid de viitor doresc tuturor concetățenilor sălăjeni în devenire cel mai înalt grad de spor în munca de perspectivă, considerându-mă - și vă rog, considerați-mă - alături de D-voastră, fără de consid[erente] de origine etnică, sprijinitor de viitor.

Închei cu un motto: “Labor omnia vincit”; “Audaces fortuna juvat”; “Fortuna caeco”

Mă consider un bătrân cu noroc. Aștept răspunsul vostru individual și colectiv.

Cu îmbrățișări de bun prieten al sălăjenilor.

Dr. A. Domșa Iulian

Arhivele Naționale – Direcția Județeană Sălaj, Colecția personală *Grațian C. Mărcuș*, dos. 40, f. 46-49.

Doc. nr. 17

16.II.[1]968

Iubite Grațian [Mărcuș],

Cum te-am preavizat telegrafic la 14.II și recomandat în seara aceleiași zile, azi după primirea expunerii mele copiată, luată la 1.II a.c. în studioul radiodifuziunii, pe bandă, îți trimit două exemplare, cu rugămintea de a populariza strădaniile mele pentru reînființarea jud[etului] Sălaj, care, în contururile actuale, nu ajunge la graniță, ci se întinde adânc în vechiul jud[et] Cluj și Someș. Așa am văzut, aseară, harta ce atârna, la deschiderea festivă a parlamentului, pe ecran. Mâine va apărea, în presă, contur, detaliat.

Prin popularizare nu intenționez să-mi fac propagandă politică, ci doar [să arăt că] eu am rămas credincios Sălajului, unde m-am născut, am muncit fără rezultate pipăibile, de aproape 3 decenii fiind pribeag.

Dacă mă va ține sănătatea, voi veni, la vară, în județ - bineînțeles, și la Zalău - , dacă mă veți primi și [v]oi avea unde să trag cu locuință. Nu mă îndoiesc că mă veți primi cu ospitalitatea tradițională sălăjeană.

Cum v-am informat ieri, expunerea mea a fost mutilată, a fost difuzată numai parțial, dar manuscrisul copiat aici, alăturat, în 2 exemplare, a ajuns la timp, după luarea pe bandă, zisă

înregistrare (1.II.968), la Comisia Centrală de Partid și de Stat, în urma căruia a sesizat Consiliul de Stat, care, în ședința sa din 13.II, a decis și aprobat reînființarea.

Primească, te rog, Sălajul, prin D-ta, îmbrățișările mele și să nu uite maxima: “Historia magister vitae est”.

Cu cele mai bune sentimente pentru toți prietenii, cărora, te rog, să le fii interpret.

Al D-tale prieten,

Dr. Domșa A. Iulian

Arhivele Naționale – Direcția Județeană Sălaj, Colecția personală *Grațian C. Mărcuș*, dos. 40, f. 50.

21.II.968

Doc. nr. 18

Iubite Domnule [Grațian] Mărcuș,

Au fost decretate municipii pe lângă cele 31 inițiale încă următoarele orașe clasate după populație descrescândă, în număr de 12 (total 43): 1. Călărași - 35.900; 2. Focșani - 35.192; 3. Târgu Jiu - 31.266; - 4. Lugoj - 35.489; 5. Sighetu Mar[mației] - 29.973; 6. Târgoviște - 29.894; 7. Tecuci - 28.960; 8. Dej - 27.302; 9. Turnu Măg[urele] - 26.572; 10. Sighișoara - 25.297; 11. Alba Iulia - 22.341; 12. Odorheiu Sec[uiesc] - 18.966.

La ridicarea la rang de municipiu a Albei Iulia am contribuit cu propunere pozitivă în ziua premergătoare deschiderii parlamentului, în cabinetul directorului Deac Aug[ustin] (14.II), în prezența deputatului de Abrud, care, cu ezitări, totuși, și-a însușit propunerea, în ziua următoare la propunere, parlamentul a aprobat în anul viitoarelor comemorări semicentenare. Dar Odorheiu pe ce merite a fost decretat municipiu?

Mă bucur că te-ai gândit la org[anizarea] învățământului. Ai uitat însă liceul Hida. Unui profesor din Hida [i]-am împărtășit sugestiile D-tale, care te va căuta.

Părerea mea este că, în urma unei consfătuiri a directorilor liceelor din județul nou înființat, vor rezulta perspectivele celor 3 regiuni avute în dezvoltarea învățământului și perspectivele de viitor proprii județului. După o astfel de conferință, veți înainta memoriu Ministerului susținut de deputați din județ. La nevoie vă promit și sprijinul meu, care e fără greutate.

Că am făcut ceva pentru reînființarea jud[eu]ului Sălaj se datorește norocului că mi s-a oferit ocazia să pregătesc o expunere radiodifuzată (deși parțial, la 1 febr[uarie] 1968, ce a contribuit covârșitor la reînființare. Expunerea scrisă a ajuns la locul competent, care a sesizat.

Un memoriu bine formulat, prezentat de partid, prin preș[edintele] Consiliului Popular Jud[eu]ean, sau un deputat – sau deputați - va da roade.

Cred că ai primit 2 exemplare din expunerea trimisă la 14.II recomandat? De aceasta nu mi-ai scris.

Te îmbrățișez și vă doresc succese tuturor,

Dr. Domșa Iulian

[P.S.]

Îmbrățișez pe toți aceia cari consideră contribuția mea pozitivă la reînființarea județului.

Idem in ibidem

Arhivele Naționale – Direcția Județeană Sălaj, Colecția personală *Grațian C. Mărcuș*, dos. 40, f. 54-55.